

Rozšiřování NATO

Zdeněk Kříž

Rozšiřování NATO

Rozšiřování NATO bylo ne samozřejmé!

Přesto tři kola rozšiřování po roce 1990.

3.10. 1990 došlo ke sjednocení Německa, tudíž se součástí NATO stala i bývalá NDR – **nepočítá se jako samostatné kolo!**

Březen 1999 přistoupily Česká republika, Maďarsko a Polsko

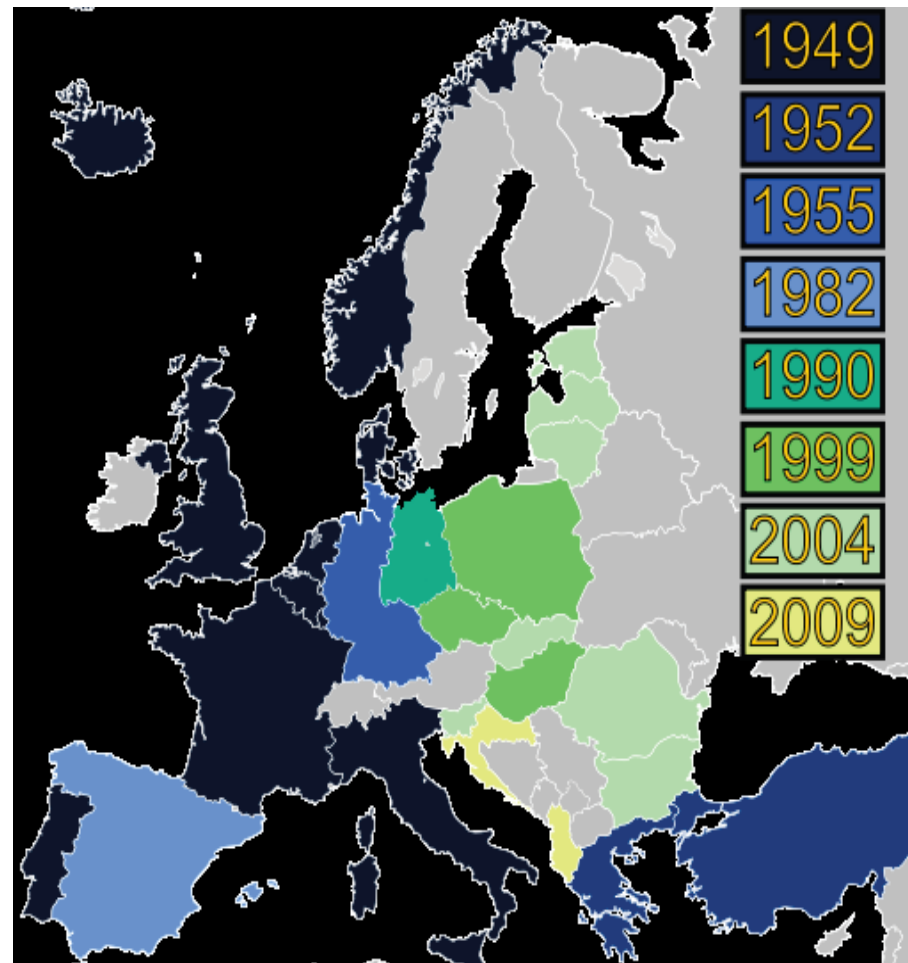
Březen 2004 zatím největší rozšíření o 7 zemí v jedné vlně: Bulharsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko

Duben 2009 k Alianci se připojila Albánie a Chorvatsko,

Černá Hora vstoupila v roce 2017.

Řecko blokovalo vstup Makedonie (spor o název).

Březen 2020 – Severní Makedonie – 30. člen NATO

Obecné argumenty pro a proti rozšiřování

- rozšíření o země východní Evropy pomohlo tomuto regionu k rychlejší cestě ke stabilní demokracii, zajištění bezpečnosti a k přijetí do Evropské unie
- díky spolupráci s dalšími členskými zeměmi dochází ke zlepšení schopností a vybavení ozbrojených sil členských zemí
- vstupem do NATO se i menší země stávají světovými hráči, jejichž hlas je nutný k přijetí rozhodnutí
- průzkumy v minulosti ukázaly, že obyvatelé členských zemí jsou s rozšířením NATO spokojeni, bojí se však reakce Ruska na další rozšiřování Aliance ve východní Evropě
- čím více zemí bude v Alianci, tím menší je riziko vzniku konfliktu (např. Řecko - Turecko)
- proti rozšiřování NATO se staví například Rusko, které již v případě několika zemí (Gruzie, Ukrajina) vyjádřilo názor, že připojení těchto států není v souladu s ruskými zájmy
- NATO vzniklo v dobách studené války jako nástroj proti rozpínavé politice Sovětského svazu. Když zanikl SSSR, tak rozšiřování, a potažmo celá Aliance, nemá smysl, původní nepřítel zanikl
- nárůst počtu členských států komplikuje rozhodovací proces v rámci Aliance, který je založen na principu konsenzu, kterého tak musí dosáhnout stále více zemí
- obavy z povinnosti hostit na svém území „cizí“ jednotky a základny
- nutnost kupovat „jejich“ obranné výrobky

Na cestě k rozšiřování

První kontakty mezi zeměmi NATO a Varšavské smlouvy byly navázány v rámci KBSE.

Mimořádný význam měla zejména Vídeňská jednání o snížení stavu ozbrojených sil, jež slibovala přinést a nakonec přinesla dobré výsledky.

Na setkání nejvyšších představitelů Aliance v Londýně v červenci 1990 nabídlo NATO vládám členských států Varšavské smlouvy navázání řádných diplomatických styků.

Oficiálně skončilo nepřátelství mezi oběma seskupeními Pařížskou chartou pro novou Evropu, kterou podepsaly v listopadu 1990 všechny členské státy KBSE.

1991 – rozpad VS.

Římské deklaraci z listopadu 1991, která rozhodla o založení Severoatlantické rady pro spolupráci (**North Atlantic Cooperation Council – NACC**) jako fóra pro vzájemné konzultace.

NATO nemělo žádné plány na vlastní rozšíření! **Chtělo kooperaci s novými partnery!**

Takto koncipovaná spolupráce se členskými státy Aliance se v průběhu let 1992 a 1993 setkala s úsilím některých států bývalého socialistického tábora směřujícím k jejich začlenění do NATO jako plnoprávných členů.

Mezi státy, které členství v NATO začaly považovat za cíl své zahraniční politiky patřilo Polsko, Maďarsko a Česká republika.

Polsko již v roce 1990 odmítlo návrh Henryho Kissingera na vytvoření neutrální, nárazníkové zóny mezi NATO a SSSR s odůvodněním, že země v této oblasti by se staly předmětem velmocenského soupeření.

Členství v Severoatlantické alianci se pro Maďarsko stalo prioritou až v roce 1993.

V České republice bylo rozhodnuto usilovat o vstup do Aliance v roce 1993 po vytvoření koaliční vlády ODS, ODA a KDU-ČSL.

Důvody kandidátů pro vstup do NATO a PfP

- 1. Obava z absence bezpečnostních záruk** od nadnárodní instituce tváří v tvář nejasnému politickému vývoji v Rusku a na Balkáně.
- 2. Členství v NATO bylo (je) tranzitivními státy vnímáno jako symbol jejich integrace do západních politických struktur.**
- 3. NATO - nástroj udržování transatlantické bezpečnostní vazby a zachování amerických garancí za bezpečnost starého kontinentu.** Bez transatlantické bezpečnostní vazby by NATO pro tranzitivní země ani zdaleka nebylo tak atraktivní.

Tranzitivní státy se do určité míry ocitly v paradoxní situaci - za jejich hlavní motivy ke vstupu lze považovat získání bezpečnostních garancí vůči agresi zvenčí – ale **NATO se ve stejné době zásadně mění a navazovalo kooperaci s Ruskem (viz další přednáška).**

Počátkem 90. let bylo rozšiřování NATO krajně nejistou záležitostí!

1994 – PfP – kompromis a zisk času pro NATO i kandidátské státy – Bill Clinton ideový tvůrce.

Cíle PfP

- 1. dosažení průhlednosti procesů obranného plánování,**
- 2. zajištění civilního řízení a demokratické kontroly ozbrojených sil,**
- 3. posilování schopnosti členských států přispět k mezinárodní bezpečnosti v operacích pod pravomocí OSN nebo KBSE a**
- 4. Rozvíjení schopností zúčastněných států spolupracovat se strukturami NATO.**

Žádné bezpečnostní garance!!!!

První kolo rozšíření

Robert E. Hunter - rozšiřování NATO je především výrazem závazku USA pokračovat v angažmá při zajišťování evropské bezpečnosti.

Proponenti v americké administrativě - James Goldgeier, Anthony Lake, Richard Holbrooke a Madeleine Albright.

Hlavní odpor v USA proti rozšiřování Severoatlantické aliance, živený především vojenskostrategickými a geopolitickými argumenty, přicházel z vojenských kruhů, zejména z ministerstva obrany a Sboru náčelníků štábů.

Zlom – 1994

Těžké hledání konsensu v NATO!

Pro – USA, SRN a VB

Proti – původně Francie

Alternativy

1. První alternativou, preferovanou zejména Ruskem, bylo poskytnutí bezpečnostních garancí Ruskem a Severoatlantickou aliancí zemím ve střední a východní Evropě – dostala je Ukrajina v roce 1994 na základě Budapeštského memoranda.

2. Druhá alternativa - vybudování subregionálního bezpečnostního systému založeného například na Visegrádské skupině – ekonomicky a vojensky nereálná!

3. Třetí variantou, taktéž podporovanou Ruskem, mohlo být vybudování panevropské bezpečnostní organizace na bázi OBSE.

Studie NATO o rozšíření - 1995

Rozšíření ano a o státy, které naplní požadavky – kondicionalita rozšíření!

1. vybudování stabilního demokratického politického systému, který bude naplňovat ty společně sdílené hodnoty, ke kterým se Aliance hlásí,
2. zajištění civilního řízení a demokratické kontroly armády,
3. ochotu obyvatelstva hájit společně sdílené hodnoty a jeho podporu pro začlenění země do Aliance,
4. kladný vztah obyvatel příslušné země k vlastní armádě,
5. schopnost země zajistit si jistou míru bezpečnosti vlastními prostředky a přispívat k posilování mezinárodní bezpečnosti,
6. zajištění schopnosti spolupráce nových členů se strukturami Aliance
7. vyřešení všech neshod se sousedy a posilování integračních tendencí.

Rozšíření neproběhlo a neprobíhá proto, aby dosavadní členové zlepšili svoji strategickou pozici (například vůči Rusku).

Daniel N. Nelson a Sean Kay při komparaci s předešlým rozšiřováním Severoatlantické aliance dospěli k závěru, že **vojenská a strategická kritéria hrála u kandidátských států tentokrát mnohem menší roli než v období studené války.**

NATO jako bezpečnostní společenství v intencích K. Deutsche.

Vojenský přínos nových členů po prvním kole rozšíření v roce 1999 nebyl ve vojenské oblasti nikterak markantní – platí i pro další kola rozšíření!

Strategické argumenty proti rozšiřování

Kritika z NATO

1. Přehlížení geopolitických a strategických souvislostí a kvůli vnímání tohoto procesu primárně jako prostředku šíření demokratických hodnot. Ohrožoval budoucnost NATO jako vojenské aliance.
2. Absence geostrategického uvažování.

Nejzávažnější slabinou prvního kola rozšiřování NATO bylo přijetí Maďarska bez Slovenska nebo alespoň Slovinska, protože Maďarsko tím bylo od ostatních členských států odříznuto a zůstalo bez pozemního spojení se spojenci.

Pokud by rozšiřování NATO skutečně bylo podněcováno primárně úvahami strategické a geopolitické povahy zaměřenými na získání jednostranné výhody vůči Rusku, muselo by první kolo rozšiřování mít jinou podobu. Severoatlantická aliance by se měla rozšířit jak o tři státy střední Evropy, tak o Slovinsko, Rumunsko, Bulharsko.

Aliance by v tomto případě také měla vyvíjet tlak na vstup Ukrajiny.

Celý tento proces by měl být doprovázen důrazným trváním na plnění vojenských kritérií, zejména v oblasti interoperability kandidátských států. Rozšíření namířené proti Rusku by mělo předpokládat rychlou a nákladnou modernizaci vojenské infrastruktury nových členů, výrazné navýšení jejich obranných výdajů a v neposlední řadě i dislokaci aliančních vojsk na jejich území, včetně rozmístění zbraní hromadného ničení a jejich nosičů.

V úvahu by přicházelo i **vypovězení Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (SFKOS).**

Nic z toho se nestalo – rozšíření nebylo namířeno proti Rusku!

1997 – summit v Madridu

8 klíčových kroků

1. vyzvání Polska, Maďarska a České republiky ke vstupu do NATO
2. rozhodnutí o politice otevřených dveří pro další státy,
3. posílení PfP,
4. ustavení EAPC,
5. ustavení stálé rady NATO – Rusko
6. ustavení stálé rady NATO – Ukrajina,
7. rozhodnutí o redukci velitelské struktury z 68 velitelství na 20 a
8. rozhodnutí o poskytnutí vojenských prostředků NATO, za určitých okolností, ve prospěch ZEU v rámci posilování evropské bezpečnostní a obranné identity.

Koho vyzvat?

Obecná shoda panovala v případě Polska, Maďarska a České republiky.

Ovšem některé země, zejména Francie a Německo, zastávaly názor, že je vhodné vyzvat Rumunsko. Itálie, Německo a Francie lobbovaly také ve prospěch Slovinska.

Clintonova administrativa se jednak obávala, že široce založené první kolo rozšíření NATO by mohlo být odmítnuto v Senátu.

Záhy po summitu ve Washingtonu v dubnu 1999 přestalo být rozšiřování hlavním tématem agendy NATO. Prioritu získaly jiné úkoly, zejména stabilizace Kosova.

Druhé kolo rozšíření

V rámci NATO vytvořil konsenzus, že budoucnost dalšího kola rozšiřování NATO závisí na schopnosti kandidátských států dostát stanoveným kritériím.

Robert E. Hunter již v roce 1998 upozornil na rozdíly v preferencích kandidátských států jednotlivými členy NATO na základě geografické blízkosti. Zatímco státy na severu spíše preferovaly rozšíření o baltské země, středomořské země byly více nakloněny Slovinsku, Rumunsku a Bulharsku. **Pražský summit roku 2002 otevřel proces druhého kola rozšiřování aliance a ponechal prostor pro kola další.**

Severoatlantická aliance se na pozadí debaty o optimálních formách boje s mezinárodním terorismem a šíření zbraní hromadného ničení shodla na masivním rozšíření zahrnujícím Litvu, Lotyšsko, Estonsko, Slovensko, Slovinsko, Rumunsko a Bulharsko, které bylo také v roce 2004 zdárně zakončeno.

Členství Rumunska a Bulharska posílilo strategickou pozici NATO, zejména v souvislosti s jejími aktivitami na Balkáně, avšak členství baltských států se v současnosti z geostrategického hlediska potýká se stejnými problémy, na které bylo poukázáno v debatě o prvním kole rozšíření.

Vojenský přínos nových členů pro NATO nebyl sice nulový, avšak rozhodně ani neimpozantní. Severoatlantická aliance byla podobně jako v případě prvního kola rozšiřování použita jako nástroj demokratické transformace zemí v baltském regionu, střední Evropě a na Balkáně. Zatím co motivace vstupujících států byla bezpečnostní – **rozpor!**

Odpor Ruska! – podrobnosti příště.

MAP a IAPAP

Tmavě modrá – členové NATO
Světle modrá – MAP členové (B-H, ČH, Severní Makedonie od 2020 členem)

Zelená – intenzivní dialog

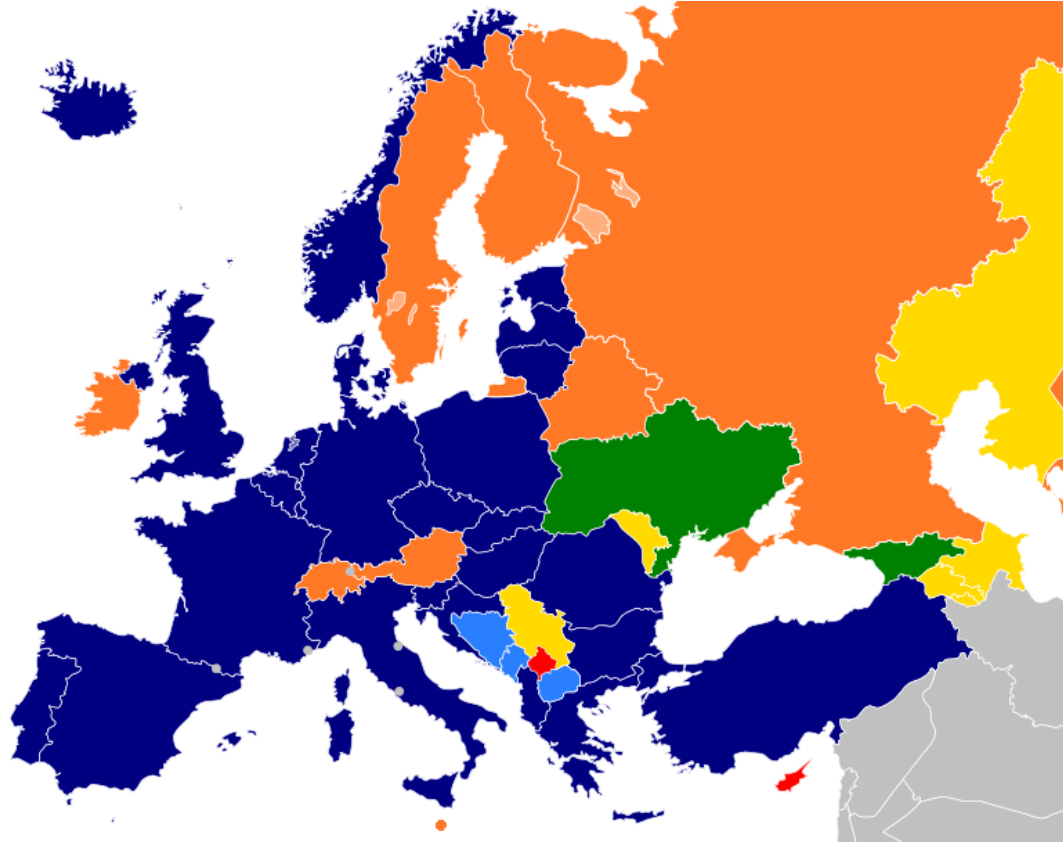
Žlutá – individuální akční plán partnerství

Oranžová – PfP

Duben 1999 – MAP (Membership Action Plan) – na bázi individuální programu jsou uchazečské státy připravovány na budoucí členství – fakticky posední krok před vyzváním ke vstupu!

Formálně – nejde o záruku vstupu!

V listopadu 2002 byly na pražském summitu zahájeny **Individuální akční plány partnerství (IPAP)** a je otevřen zemím, které mají politickou vůli a schopnosti prohloubit své vztahy s NATO – **nemají v plánu usilovat o členství!**

Slib o nerozšiřování NATO

Rusko – NATO údajně slíbilo nerozšiřování NATO - argument Vladimira Putina v roce 2007, rok před ruským vpádem do Gruzie, země uvažující o vstupu do Aliance a po anexi Krymu.

Historik Mark Kramer to tvrzení v roce 2009 označil za mýtus (<https://www.csis.org/analysis/twq-myth-no-nato-enlargement-pledge-russia-spring-2009>)

Když padla Berlínská zeď a skončila studená válka, měli klíčoví západní politici - americký prezident George H. W. Bush, spolkový kancléř Helmut Kohl a ministři zahraničí USA, Británie a západního Německa James Baker, Douglas Hurd a Hans-Dietrich Genscher jasno v tom, že statické rozdělení Evropy je u konce – začátek debaty o sjednocení Německa – únor 1990.

Výsledek – červen-září 1990 - Sověti dostanou čtyři roky času na stažení svých vojáků z východního Německa, dvanáct miliard německých marek „na konstrukci ubytovacích kapacit pro vojáky“, další tři miliardy bezúročného úvěru a záruku omezení sil NATO na území bývalé NDR (jen němečtí vojáci, žádné jaderné zbraně).

Bývalý americký velvyslanec v Moskvě Matlock uvádí, že veškerá jednání roku 1990 se vedla výhradně o statutu Německa, nikoliv střední a východní Evropy. (<http://jackmatlock.com/2014/04/nato-expansion-was-there-a-promise/>)

Gorbačov - v roce 1990 se otázka rozšiřování NATO vůbec neprojednávala „Nepřišly s tím ani východoevropské země, ani západní lídři. Diskutovalo se ujištění, že se nebude rozšiřovat vojenská struktura Aliance a že žádné armády NATO (vyjma německé,) po sjednocení nebudou rozmístěny na území tehdejší NDR.

Výrok ministra zahraničí J. Bakera o nerozšíření NATO ani o coul byl pronesen v tomto kontextu,“ odmítl výklad o nesplněném slibu. (http://rbth.com/international/2014/10/16/mikhail_gorbachev_i_am_against_all_walls_40673.html)

Říjen 1990 – sjednocení Německa, 1991 – rozpad VS a SSSR.

Akademické argumenty proti rozšiřování

George F. Kennan vystupoval proti rozšíření Severoatlantické aliance a označoval tento krok za největší chybu americké zahraniční politiky od skončení studené války, protože se tím ohrozí kooperace s Ruskem.

Kenneth N. Waltz se domníval, že důvody pro rozšíření NATO byly slabé. Dle jeho soudu rozšíření NATO vytvoří v Evropě nové dělicí linie, zhorší vztahy s Ruskem a přispěje ke sblížení Ruska a Číny. Politiku rozšiřování Waltz považoval za nerozumnou, protože vytvářela z Ruska (staro)nového nepřítele.

John Lewis Gaddis kritizoval Clintonovu administrativu za údajné preferování protiruské politiky, která je podobná Versailleskému míru po první světové válce vedoucímu k novému nepřítelství mezi Německem a ostatními evropskými mocnostmi, místo aby se poučila z výsledků Vídeňského kongresu po napoleonských válkách.

Tehdy byla poražená Francie zcela zapojena do systému mezinárodních vztahů. Rozšíření NATO dle jeho soudu mělo vést ke znepřátelení Ruska a posílení antizápadních sil v ruské společnosti.

Bruce Russett a Allan C. Stam vyslovili tezi, že rozšiřování NATO nepovede pouze k obnovení nepřítelství s Ruskem, nýbrž může také podnítit Čínu k uzavření protizápadní aliance se svým severním sousedem. Aby se tomuto vývoji zabránilo, mělo by se členy NATO stát také Rusko s Čínou (až naplní kritéria členství), a dokonce i Japonsko.

Dle jejich soudu by se NATO mělo transformovat v celosvětovou bezpečnostní organizaci.

Rozšiřování – predikce a realita I.

Ztráta koheze?

Dostupná empirická evidence může být stěží použita k podpoře názoru, že rozšíření NATO oslabilo akceschopnost této organizace. Rozpory uvnitř Severoatlantické aliance nebyly způsobeny kvalitativně odlišnou povahou „nových“ členů a spory při formování alianční politiky nebyly vedeny výlučně mezi „starými“ a „novými“ členy.

Debat o alianční politice v souvislosti s krizí v Kosovu (1999), válkou proti Iráku roku 2003, Lisabonskou strategickou koncepcí NATO a intervencí v Libyi roku 2011.

Kosovo 1999

Postoj nových členů nebyl jednotný – Maďarsko spíše proti zásahu, Polsko pro.

ČR – ambivalentní postoj - Tehdejší český premiér Miloš Zeman postupoval velmi obojace a pokrytecky. Navenek vyjádřil kritický odstup od alianční operace, což vzbudilo v NATO nevoli a rozčarování. Ve skutečnosti ale již 20. března 1999 Česká republika vyslovila souhlas s leteckou operací a poskytla NATO plnou součinnost.

Rozladění mezi spojenci vzbudila Kavanova diplomatická iniciativa (připravovaná společně s Řeckem). Tento plán předpokládal zastavení leteckých útoků před tím, než Jugoslávie akceptuje podmínky NATO.

Václav Havel se snažil pro politiku NATO otevřeně získat veřejnou podporu, přestože válku chápal jako krajní nástroj.

Debata, které se v těchto státech vedla, se nijak podstatně nešila od debaty ve starých členských státech a řešila zejména otázku, zda je vhodné v dané situaci použít vojenskou sílu i bez mandátu RB OSN a zda tento krok skutečně může napomoci řešení konfliktu – „tradiční“ členové NATO řešili stejný problém!

Rozšiřování – predikce a realita II.

Iraqi Freedom 2003

Nešlo o akci NATO, i když se o ní na půdě NATO diskutovalo! **Ani v tomto případě nelze vést dělicí linii mezi „novými“ a „starými“ členy.**

Do operace Iraqi Freedom z členů NATO aktivně přispěly tři země, USA, Velká Británie a Polsko. Proti americkému postupu vehementně protestovala především Francie a Německo, podporované dalšími menšími státy.

Na pozadí této války se sice stal populární **Rumsfeldův slogan o „new and old Europe“, který měl nezanedbatelný štěpící dopad.**

Avšak již z prostého výčtu států, které byly pro a proti invazi, jednoznačně vyplývá, že nešlo o štěpení „staří“ versus „noví“. **Německo a Francie musely v tomto sporu čelit faktu, že americká politika našla podporu v Dánsku, Španělsku a Itálii.** Svědčí o tom i seznam signatářů takzvaného „dopisu osmi“.

Šlo spíše o dělicí linii mezi „starými“ členy, kdy v k této konkrétní otázce někteří „noví“ členové jednoznačně podporovali prointerveniční tábor (např. Polsko) a jiní „noví“ členové (Česká republika a Maďarsko) si uchovávali zdrženlivý odstup a podíleli se až na postinterveniční stabilizaci Iráku v souladu s mezinárodním právem a ve spolupráci jak s intervenujícími zeměmi, tak novými iráckými politickými autoritami.

Rozšiřování – predikce a realita III.

Strategická koncepce 2010

Při debatě ukázaly jednoznačné priority „nových členů“, tedy důraz na teritoriální obranu a jistá zdrženlivost k vizi Aliance jako globálního policisty, avšak ani zde nešlo o štěpení (cleavage) výlučně po linii „staří“ versus „noví“.

Středo a východoevropské státy hrály v těchto debatách aktivní a konstruktivní roli, část svých představ prosadily a část nikoli a byly připraveny činit kompromisy.

Jejich chování nijak nevybočovalo ze zvyklostí v rámci NATO a neohrožovaly schopnost NATO učinit rozhodnutí.

Libye 2011

SRN proti zásahu - VB, Francie a USA pro

Noví členové mimo ale nejde o linii noví – staří!

Závěr

Predikce o ztrátě koheze NATO v důsledku rozšíření jen stěží najdou oporu v empirii,

Rozšiřování – predikce a realita IV.

Oslabení kooperace v Evropě

Rozšiřování NATO rozhodně nepřineslo oslabování spolupráce mezi zeměmi střední a východní Evropy, jak se mnozí kritici obávali.

Noví členové nechtěli NATO uzavřít. Stali se advokáty dalšího rozšiřování.

Vidina členství v NATO a kondicionalita rozšiřování byla dalším impulsem pro prohloubení již existující kooperace v regionu.

Polsko pokračovalo v upevňování strategického partnerství s Litvou a Ukrajinou, a přispívalo tím ke stabilitě v regionu.

Vstup Slovenska intenzivně podporovala Česká republika v rámci rozvíjení takzvané nadstandardní spolupráce. Maďarsko slíbilo podporovat slovenské integrační úsilí a vzájemné vztahy, ovlivněné zejména problémem postavením maďarské menšiny na Slovensku, se velmi zlepšily.

V neposlední řadě rozšíření NATO přispělo k reformě obranného sektoru v kandidátských státech.

Problém: Rusko – tam měli kritici do určité míry pravdu. Může za to rozšiřování? Příště!